

Ks. JAN RAJCAKOWSKI*

AKTUALNOŚĆ SALEZJAŃSKIEGO SYSTEMU PREWENCYJNEGO W DZIELE EWANGELIZACJI WSPÓŁCZESNEJ MŁODZIEŻY

TOPICALITY OF THE SALESIAN PREVENTIVE SYSTEM IN THE WORK OF EVANGELIZATION OF CONTEMPORARY YOUTH

Abstract. Education in accordance with the spirit of the Salesian preventive system is a proposal of a particular anthropological vision of a human being, which enables the pupils to discover their own abilities. This system, based upon three pillars: intellect, religion and love, helps the young people to understand what kind of people they should be in order to realize themselves as fully free and rational people. Bearing in mind the damage that is currently occurring in the field of upbringing and education of the young generation, the education system of Fr. Bosco remains extremely relevant and needed.

Key words: preventive system, St. John Bosco, education, youth, Salesians, evangelization, intellect, religion, love, oratory.

Ewangelizacja i wychowanie młodego pokolenia to najważniejsze wyzwania, przed którymi staje Kościół od pierwszych wieków swojego istnienia. Realizując nakaz misyjny, wypełnia on swoje fundamentalne zadanie głoszenia Ewangelii „w porę i nie w porę” (2 Tm 4,2) „aż po krańce ziemi” (Dz 1,8). Nakaz ten nie należy jednak do łatwych zadań.

* Ks. Jan Rajczakowski – kapłan diecezji legnickiej, absolwent Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu.

Wiek XXI obfituje w wiele „rewolucji” na poziomie pedagogiki, psychologii, w sferze religii, kultury, polityki itd. Wskutek dokonujących się zmian na świecie coraz bardziej wyraźniejsze stają się zaniedbania i szkody powstałe w dziedzinie wychowania i kształcenia młodego pokolenia. Współczesny świat, który stał się „globalną wioską”, lansuje destrukcyjne wpływy określonych opcji światopoglądowych oraz postaw moralnych. Świat ten przenikany jest ciągłymi innowacjami medialnymi i globalizacyjnymi, które mają wpływ na wszystkie wymiary kultury naszej planety. Wpływów tych nie neutralizuje w wielu wypadkach wychowanie rodzinne, gdyż sama rodzina znajduje się w stanie kryzysu, a jej autorytet pomniejszany jest z dnia na dzień¹.

Ks. Bosko, który poświęcił całe swoje życie wychowaniu młodzieży, tworząc dla niej własne ośrodki kształcenia i wychowania chrześcijańskiego, podkreślał, że tej wielkiej pracy nie wykonają pojedyncze osoby, nawet obdarzone wielkim geniuszem. Marzył o społecznej solidarności i szerokim froncie sił apostołskich. 1876 r., podczas zatwierdzenia Stowarzyszenia Współpracowników Salezjańskich, przyszły święty mówił:

My chrześcijanie winniśmy się jednoczyć w tych trudnych czasach, aby zaprowadzić ducha modlitwy i miłości, wykorzystując wszelkie środki, jakie poddaje religia, aby usuwać czy przynajmniej łagodzić skutki niszczące dobre obyczaje dorastającej młodzieży, w rękach której znajdują się losy społeczeństwa².

W związku z wciąż widoczną aktualnością powyższych słów, warto na nowo odczytać propozycję wychowawczej i duszpasterskiej pracy w duchu salezjańskiego systemu prewencyjnego, zapoczątkowaną przez św. Jana Bosko.

1. SYSTEMEM REPRESYJNY A PREWENCYJNY

Św. Jan Bosko szkołę oraz metodę wychowawczą z początku XIX w. kojarzył głównie z represją i surowością. Uczniowie byli wówczas motywowani do pracy przez swoich nauczycieli i wychowawców głównie karnością i rygiorem. Bosko krytycznie patrzył i wypowiadał się na temat metod wychowania, jakim sam był poddawany jako uczeń³. Charakteryzowało go głębokie pragnienie przebywania wśród biednych i opuszczonych chłopców: „Przyrzekłem Panu Bogu, że nawet ostatnie moje tchnienie będzie dla moich ubogich chłopców”⁴. Dla zbawienia tej młodzieży,

¹ *Z Księdzem Bosko Ojcem i Nauczycielem Młodzieży – po stu latach*. Red. M. Dziubiński. Kraków 1998 s. 39.

² *Tamże* s. 38.

³ M. WIERZBICKI. *Nauczyciel w szkole salezjańskiej*. Warszawa 2011 s. 25-28.

⁴ *Memorie Biografiche di San Giovanni Bosco*. T. 18. Red. G. B. Lemoyne, A. Amadei, E. Ceria, San Benigno Canavese-Torino 1898-1939 s. 258.

„[...] najbardziej wrażliwej i drogocennej cząstki ludzkiej społeczności”⁵, uczynił to pragnienie jedną z kluczowych form wyrażenia swojej miłości wychowawczej, formacyjnej i duszpasterskiej⁶.

Święty w swoim dziele pt. *System zapobiegawczy w wychowaniu młodzieży* zauważa, że istnieją zasadniczo dwa systemy stosowane w wychowaniu młodzieży: prewencyjny i represyjny. System represyjny polega na zapoznaniu podopiecznych z regulaminem, a następnie wykryciu nieprzestrzegających go i wymierzeniu im zasłużonej kary. W tym systemie wychowawca ma być zawsze surowy oraz unikać wszelkiej zażyłości z podwładnymi⁷. Wprost przeciwnym do tego jest system prewencyjny, który polega na zaznajomieniu podopiecznych z obowiązującymi zasadami i przepisami, a następnie roztoczeniu nad nimi odpowiedniej opieki, towarzyszeniu im, udzielaniu rad i upominaniu z miłością. System ten nie dopuszcza żadnych kar surowych, a także stara się nie stosować kar lżejszych. Całkowicie opiera się na trzech filarach, będących zarazem syntezą myśli pedagogicznej ks. Bosko: na rozumie, religii i miłości wychowawczej⁸.

2. FORMACJA INTELEKTUALNA W SYSTEMIE PREWENCYJNYM

2.1. RACJONALNOŚĆ WYCHOWANIA WEDŁUG ŚW. JANA BOSKO

W systemie wychowawczym Jana Bosko «rozum» nie był ujmowany w kategoriach filozoficznych czy teologicznych, lecz jako naturalny sposób odniesienia do rzeczywistości⁹. Treść tego słowa tłumaczy dobrze literatura włoska, używając zamiennie innego terminu, a mianowicie *ragionevolezza*, który można interpretować jako *buonsenso*. W języku polskim oznacza on «rozumność», «racjonalność», «słuszość», a także «zrównoważenie» oraz «zdrowy rozsądek»¹⁰. Kiedy więc mówi się o zasadzie rozumności w systemie prewencyjnym, nie chodzi o kwestię kształtowania intelektualnego. Zmierza ona do posługiwania się rozumem przez wychowawcę w taki sposób, aby zaistniała jasność przedstawionej idei z poszanowaniem prawdy oraz aby było można opanować pożądlivość i impulsywność uczuć¹¹.

⁵ *Konstytucje Towarzystwa św. Franciszka Salezego*. W: *Konstytucje i regulaminy Towarzystwa św. Franciszka Salezego*. Łódź 1972 s. 15-158 p. 1.

⁶ *Peregrynacja relikwii św. Jana Bosko w Inspektoriatyach polskich*. Łódź 2013 s. 25.

⁷ L. CIAN. *System zapobiegawczy św. Jana Bosko*. Warszawa 2001 s. 39-40.

⁸ *Tamże*.

⁹ Z. LATO. *Wymiar apologetyczny systemu prewencyjnego św. Jana Bosko*. „Roczniki Teologiczne” 45:1998 z. 2 s. 116.

¹⁰ *Tamże*; zob. K. MISIASZEK. *System prewencyjny Jana Bosko*. „Seminare” 9:1987-1988 s. 46-47.

¹¹ S. MOŹDŻEŃ. *Historia wychowania 1795-1918*. Sandomierz 2006 s. 73-74.

W pojęciu rozumu zawarte są wskazania dla wychowawców dotyczące wartości dobra, celów do osiągnięcia oraz sposobów i środków, jakie należy zastosować. Filar ten zakłada u wychowawcy postawę wyrozumiałości, cierpliwości i dialogu z podopiecznym¹². Oznacza ona zarówno wiedzę wychowawcy, jak i jego roztropność wychowawczą i realizm pedagogiczny, czyli tzw. wychowawczą mądrość¹³.

Postawa ta ma pomagać w dochodzeniu wychowanka do pełni (cel), na drodze wolności a nie przymusu (sposób), przy pomocy dialogu (metoda)¹⁴.

Wychowanek angażowany jest przez rozum do uczestnictwa w wartościach poznanych i zaakceptowanych, aby one dokonały przekształcenia jego osoby¹⁵.

Pierwszym miejscem realizowania wymienionych zasad systemu zapobiegawczego było tzw. oratorium, czyli miejsce modlitwy. Był to rodzaj środowiska, w którym przebywali biedni, zaniedbani i opuszczeni chłopcy, chcący pożytecznie i radośnie wykorzystać wolny czas oraz pracować nad swoim charakterem¹⁶. Oratorium dawało młodzieży możliwość uczestnictwa w niedzielnej Eucharystii, nauczaniu religii oraz w różnych formach rozrywki. Za pomocą boiska, teatru, muzyki, gimnastyki, różnych wycieczek itd. oratorium zapewniało ogólną formację moralną i kulturalną chłopców¹⁷. W ten sposób oratoria przyczyniały się do zmniejszania liczby bezdomnych dzieci, nieletnich przestępców oraz do wychowania dobrych obywateli¹⁸.

Rozumność wiąże się m.in. z jasnym i zrozumiałym regulaminem oratorium, szkoły czy internatu, w których obowiązujące zasady muszą być życiowe, racjonalne, praktyczne, a także jednakowe dla wszystkich i tak sformułowane, aby sam podopieczny mógł dostrzec ich wartość¹⁹.

Postaraj się tak rozdzielić zadanie, aby nikt nie był przeciążony obowiązkami. Dołóż też starań, aby każdy wiernie wypełniał to, co zostało mu zlecone [...]. Nigdy nie wydawaj poleceń szkodliwych dla zdrowia albo uniemożliwiających wypoczynek, jak również takich, które wchodziłyby w kolizję z innymi obowiązkami czy poleceniami wyższego przełożonego²⁰.

¹² S. BUKSA. *Doświadczenie wychowawcze św. Jana Bosko w służbie ewangelizacji*. Warszawa 2009 s. 92.

¹³ H. SKOROWSKI. *Rozumność wychowawcy wobec wyzwań współczesności*. W: *Współczesny wychowawca w stylu księdza Bosko*. Red. J. Wilk. Lublin 1998 s. 103.

¹⁴ *Tamże* s. 87.

¹⁵ S. BUKSA. *Doświadczenie wychowawcze św. Jana Bosko* s. 92.

¹⁶ A. TOMKIEWICZ, A. KULIK. *Samowychowanie młodzieży w oratoriach prowadzonych w systemie wychowawczym św. Jana Bosko w świetle badań empirycznych*. „Roczniki Teologiczne” 45:1998 z. 6 s. 134.

¹⁷ S. MOŹDŻEŃ. *Historia wychowania* s. 76.

¹⁸ *Tamże*.

¹⁹ A. PASZEK. *Wybrane elementy systemu wychowawczego św. Jana Bosko*. „Cywilizacja” 2003 nr 7 s. 214; zob. Z. LATO. *Wymiar apologetyczny systemu prewencyjnego* s. 117-118.

²⁰ A. PASZEK. *Wybrane elementy systemu wychowawczego* s. 214.

Zasadę rozumu Bosko stosował również w odniesieniu do zasad życia religijnego. Była ona środkiem pozwalającym uchronić wychowanków od pobożności naiwnej, powierzchownej i zbyt sentymentalnej. Zasada ta pomagała w kształtowaniu w nich postawy religijności świadomej, odpowiedzialnej i czynnej. Głównym narzędziem do osiągnięcia tego celu stała się odpowiednio skonstruowana i właściwie przeprowadzona katecheza, przekazująca i wyjaśniająca w przystępny sposób prawdy religijne²¹. Takie nauczanie i wychowywanie młodych chłopców mieściło się w zakresie płodnego dialogu, który zmierzał do formacji prawidłowych sumień²².

Dialog ks. Bosko z wychowankami przybierał różne formy. Jedną z nich, po wieczornych modlitwach, było tzw. słówko na dobranoc. Kierował je do wszystkich wychowanków, w celu przygotowania odpowiedniego klimatu wychowawczego. Chciał przez krótkie słowo skierowane do chłopców uchronić ich moralność przed zagrożeniem ze strony życia miejskiego, a także utrwalac w nich jakąś myśl, pouczenie czy prawdę²³.

Rozumność jest więc jedną z podstawowych zasad systemu prewencyjnego. Potwierdził to sam święty w rozmowie na temat wychowania z nauczycielem Franciszkiem Bodrato (1864), podczas której ks. Bosko wymienił religię i rozum jako podstawowe elementy swojego systemu wychowawczego²⁴:

Rozum i religia są podstawowymi filarami mojego systemu wychowawczego. [...] W tym systemie religia obejmuje rolę cugli na głowie ognistego konia, które to cugle pozwalają nad nim zapanować i nim kierować. Rozum obejmuje rolę wędziła, które uciskając szczękę wywołuje pożądany skutek. Prawdziwa, szczerza religia, która określa obowiązki młodzieży oraz rozum, który stosuje prawdy religijne w konkretnym działaniu, w tych dwóch słowach daje się ująć stosowany przeze mnie system, którego tajemnicę tak bardzo chce się zgłębić²⁵.

2.2. WARTOŚĆ ROZUMU W WYCHOWANIU SALEZJAŃSKIM

Rozumność wychowawcy jest także dzisiaj elementem koniecznym w procesie wychowania, aby współczesny wychowawca salezjański był w stanie pomóc młodzieży, która ma problem ze znalezieniem właściwej odpowiedzi na najbardziej fundamentalne pytania. Pytania te sprowadzają się do trzech zasadniczych: o koncepcję człowieka, o hierarchię wartości oraz o aktywność człowieka w jego środowisku²⁶.

²¹ Tamże s. 116-117.

²² S. BUKSA. *Doświadczenie wychowawcze św. Jana Bosko* s. 95-96.

²³ S. MOŹDŻEŃ. *Historia wychowania* s. 76.

²⁴ R. WEINSCHENK. *Podstawy pedagogiki Księdza Bosko*. Warszawa 2000 s. 41.

²⁵ *Memorie Biografiche di San Giovanni Bosco*. T. 7. W: R. WEINSCHENK. *Podstawy pedagogiki Księdza Bosko* s. 41-42

²⁶ H. SKOROWSKI. *Rozumność wychowawcy* s. 87.

Pytania dotyczące samej koncepcji człowieka oraz wynikającego z niej celu istnienia (Kim jest człowiek? Po co żyję? Jaki jest sens mojego życia? itp.) są tzw. pytaniami egzystencjalno-antropologicznymi²⁷. Zagubienie młodzieży w sferze tych pytań rodzi w niej brak wiary w siebie, brak perspektyw oraz różnego rodzaju frustracje. Dlatego pytania te wymagają od wychowawcy rozumności przejawiającej się przede wszystkim w wiedzy i w umiejętności jej przekazania podopiecznym. Wiedza kieruje bowiem świadomość wychowanka w zakresie prawdy o samym sobie jako człowieku, aby mógł w gąszczu różnych odpowiedzi znaleźć tę, według której zorientuje swoje życie²⁸.

Zauważa się, że w całym procesie wychowania ważne są również pytania aksjologiczne. Ich istotą są problemy wynikające z zagubienia dzisiejszej młodzieży w świecie wartości. Młodzi ludzie w najważniejszym okresie kształtowania hierarchii wartości spotykają się z różnymi jej odmianami, co powoduje zagubienie w świecie wartości, wokół których powinni zorientować swoje życie. W praktyce oznacza to, że w wielu przypadkach osoby te nie są w stanie właściwie odczytać, co jest wartością, a co antywartością, co jest wartością godną zaakceptowania, co natomiast jest jedynie namiastką wartości, co jest wartością niższą, a co wyższą²⁹.

[...] ślepotą na wartości, to płynięcie nocą po wzburzonym morzu bez steru i przyrządów nawigacyjnych. Znalezienie porządku daje wyraźny punkt orientacyjny; pozwala to na wewnętrzne zharmonizowanie, które przejawia się na zewnątrz³⁰.

Rozumność w tym wymiarze oznacza więc pomoc młodzieży w odkrywaniu tego, co powinna czynić, a czego unikać. Jest to ukazywanie, że akceptacja odpowiedniego świata wartości jest konieczna dla ukształtowania własnego życia, a tym samym dla realizacji siebie jako człowieka³¹.

Trzecie pytanie, które domaga się rozumnej odpowiedzi, dotyczy aktywności młodej osoby w życiu społecznym. Młodzi przychodzą do wychowawcy z wątpliwościami, czy ich zaangażowanie w życie społeczne ma sens. Czy są w stanie poprzez swoją aktywność zmienić cokolwiek w rzeczywistości społecznej? Czy wiarę można pogodzić z aktywnym uczestnictwem w życiu własnego środowiska? Wychowawca powinien umiejętnie uświadamiać podopiecznych, że aktywna obecność w świecie jest istotnym elementem wiary, ponieważ bezpośrednią

²⁷ „Czas młodości to przecież czas stawiania wielu pytań, w tym także tego najważniejszego o sens życia. Tego zaś pytania nie można zbyć. Odrzucone wróci jak odbita fala z większą siłą. Nie wystarczą tu także tylko obiegowe ogólniki”. H. SKOROWSKI. *Być chrześcijaninem i obywatelem dziś. Refleksje o postawach moralno-społecznych*. Warszawa 1994 s. 7.

²⁸ TENŻE. *Rozumność wychowawcy* s. 88-91.

²⁹ *Tamże* s. 94-95.

³⁰ S. WITEK. *Chrześcijańska wizja moralności*. Poznań 1982 s. 97.

³¹ H. SKOROWSKI. *Rozumność wychowawcy* s. 96.

konsekwencją wiary jest miłość, która sama w sobie jest aktywnością i dynamizmem³². Chrześcijanin nie może pasywnie wegetować w rzeczywistości, która go otacza. Jest on odpowiedzialny za współtworzenie własnego środowiska społeczno-kulturowo-gospodarczo-politycznego, które w praktyce przejawia się w całokształcie postaw i zachowań prospołecznych. Ta odpowiedzialność za własne środowisko w zasadzie jest aktywnością na rzecz dobra wspólnego, określanego i definiowanego przez niektórych autorów jako katalog obowiązków obywatelskich³³.

3. WARTOŚĆ DOJRZAŁOŚCI RELIGIJNEJ W SYSTEMIE PREWENCYJNYM

3.1. ZNACZENIE RELIGII W WYCHOWANIU ŚW. JANA BOSKO

Religio (religia) jest wzajemnym stosunkiem między Bogiem a człowiekiem³⁴. Jest jednym z trzech filarów systemu prewencyjnego, wskazanych przez św. Jana Bosko. W liście *Juvenum Patris* papież Jan Paweł II stwierdził, że filar oparty na religii wskazuje, że pedagogia Jana Bosko jest w swej istocie transcendentna, gdyż jego celem ostatecznym jest wychowanie dojrzałego i wierzącego obywatela, który potrafi odważnie wyznawać swoje przekonania religijne³⁵.

W XIX w. chrześcijańscy pedagodzy uważali, że życie religijne jest odrębną dziedziną, która powinna być oddzielona od naturalnego życia człowieka. Zasada ta była wnioskiem wyprowadzonym z teologii, która oddzielała życie duchowe od życia cielesnego³⁶. Dualistyczna antropologia była obca turyńskiemu kapłanowi, który za niewłaściwe uważał życie chrześcijańskie poniżające wartości ludzkie³⁷. W oratorium ks. Bosko wartości wypływające z kultury tworzą harmonijną całość z tymi, które niesie religia. W ten sposób system prewencyjny odpowiada na założenia chrześcijańskiej antropologii człowieka, nie traktując osoby jako bytu podzielonego na *sacrum* i *profanum*³⁸.

Dla ks. Bosko bycie chrześcijaninem i obywatelem jest jedną całością stworzoną z dwóch stron ludzkiego życia o jednakowej wartości³⁹. Nowością w zaproponowanym przez niego wychowaniu było więc skoncentrowanie się na dwóch

³² Tamże s. 98-101.

³³ H. SKOROWSKI. *Być chrześcijaninem i obywatelem dziś* s. 53-54.

³⁴ G. HANSEMAN. *Wychowanie religijne*. Warszawa 1988 s. 21-22.

³⁵ JAN PAWEŁ II. *List Juvenum Patris w setną rocznicę śmierci św. Jana Bosko* (31.01.1988). „L'Osservatore Romano” 9:1988 nr 2 s. 13-15 p. 11.

³⁶ S. BUKSA. *Doświadczenie wychowawcze św. Jana Bosko* s. 102-103.

³⁷ Tamże.

³⁸ J. NIEWĘGŁOWSKI. *Sport i rekreacja w systemie prewencyjnym św. Jana Bosko*. „Cywilizacja” 2009 nr 29 s. 78.

³⁹ R. WEINSCHENK. *Podstawy pedagogiki Księdza Bosko* s. 63.

płaszczyznach: wychowawczej wraz z oratoriami i kolegiami oraz ewangelizacyjno-katechetycznej, nazywanej przez ks. Bosko „religijną”⁴⁰. Nie chodzi tu o religię spekulatywną i abstrakcyjną, lecz o żywą wiarę, opartą na Eucharystii, pokucie, nabożeństwie do Matki Bożej, a także na miłości do Kościoła i jego pasterzy⁴¹.

Przykładem mogą być słowa ks. Bosko skierowane w 1880 r. do byłych wychowanków:

Gdziekolwiek się znajdziecie, postępujcie zawsze jak dobrzy chrześcijanie i prawi ludzie. Kochajcie, szanujcie, praktykujcie waszą Świętą Religię; tę Religię, przy pomocy której wychowałem was i ustrzegłem od niebezpieczeństw i zagrożeń tego świata; tę Religię, która niesie nam pociechę w życiowych kłopotach, łagodzi niepokoje związane ze śmiercią, otwiera nam bramy szczęścia wiecznego⁴².

Święty wychowawca prowadził więc podopiecznych do zrozumienia, że w autentycznej religijności chodzi o świadomy i wolny wybór dobra, wartości ludzkich i nadprzyrodzonych. Pragnął, aby jego wychowankowie otworzyli swoje serca przed Panem i nawiązali z Nim personalną przyjaźń, która prowadzi do naśladowania Chrystusa w życiu⁴³.

Rozwój religijny był więc podstawowym punktem wychowawczym dla świętego z Turynu⁴⁴. Jak zauważa C. Bissoli, nie była to działalność ściśle religijna, konfesyjna czy sakralna, lecz obejmowała szerokie dziedziny życia chłopców, zaś prowadzona była zgodnie z zasadą: ewangelizować – wychowując i wychowywać – ewangelizując⁴⁵. Bosko nie chciał, aby w oratorium czy w szkole prezentowany model świętości prowadził do rozpamiętywania, skupienia lub smutku, lecz przez wdrażanie w życie trzech czynności: grać, uczyć się i modlić się – ukazywał świętość radosną i szczęśliwą, do której każdy jest powołany⁴⁶. Świętość według niego to ideał osiągniany przez wypełnianie codziennych obowiązków, którymi dla chłopca z oratorium są: radość, nauka, zachowywanie czystości, posłuszeństwo oraz praktykowanie miłości względem Boga i bliźniego⁴⁷.

Ks. Bosko perspektywę świętości i dążenia do niej przedstawiał nauczycielom i pedagogom ze swoich szkół i instytucji za pomocą hasła: *Da mihi animas, caetera tolle*, czyli „Daj mi dusze, a resztę zabierz”⁴⁸. Tym zawołaniem przypominał

⁴⁰ L. CIAN. *System zapobiegawczy św. Jana Bosko* s. 109-110.

⁴¹ JAN PAWEŁ II. *List Juvenum Patris* p. 11.

⁴² P. BRAIDO. *Prevenire non reprimere. Il sistema educativo di Don Bosco*. Roma 1999 s. 255. Cyt. za C. BISSOLI. *Jan Paweł II o systemie wychowawczym księdza Bosko*. Warszawa 2001 s. 78.

⁴³ S. BUKSA. *Doświadczenie wychowawcze św. Jana Bosko* s. 105-106.

⁴⁴ M. WIERZBICKI. *Nauczyciel w szkole salezjańskiej* s. 67-68.

⁴⁵ C. BISSOLI. *Jan Paweł II o systemie wychowawczym* s. 94.

⁴⁶ M. WIERZBICKI. *Nauczyciel w szkole salezjańskiej* s. 67.

⁴⁷ L. CIAN. *System zapobiegawczy św. Jana Bosko* s. 120.

⁴⁸ M. WIERZBICKI. *Nauczyciel w szkole salezjańskiej* s. 42.

o wertykalno-transcendentalnym ukierunkowaniu człowieka, według którego wszelkie wysiłki powinny służyć osiągnięciu jednego celu – zbawienia dusz⁴⁹.

3.2. KWESTIA RELIGII W PEDAGOGII SALEZJAŃSKIEJ

Wskazana przez Jana Bosko religijność jako konstytutywny wymiar wychowawczy nie jest jedyną racją pedagogii salezjańskiej. Ona jest syntezą tego wychowania. Ograniczenie religii w systemie prewencyjnym byłoby destrukcją jego tożsamości. Ks. Bosko twierdził, że tylko religia w swej istocie ma moc inicjować i doprowadzić do oczekiwanego skutku dzieła prawdziwego wychowania. Religia to klucz do ludzkich serc, który otwiera drogę prawdziwej przemiany młodzieży, a nawet całego społeczeństwa⁵⁰.

Ks. Bosko zdawał sobie sprawę, że nie ucieknie się przed naporem liberalizmu, a zarazem był całkowicie przekonany, że nie wolno mu zdradzić Kościoła, Chrystusa i Ewangelii. Dlatego zdecydował się wychowywać podopiecznych na „dobrych chrześcijan”, czyli osoby wierne Kościołowi, które znajdą w społeczeństwie godne miejsce, a przez bycie „uczciwymi obywatelami” przyczynią się do rozwoju własnej ojczyzny. W konsekwencji święty wychowawca dbał równomiernie o rozwój wiary młodzieży i jej przygotowanie do życia w świecie. Te założenia wychowawcze ks. Bosko są współcześnie realizowane w środowiskach salezjańskich w oparciu o nowe założenia antropologiczne i teologiczne oraz w nowym kontekście historycznym i politycznym. Dzisiejszy stan nauk społecznych i antropologii wskazuje na wartości tradycyjne, które są zawsze aktualne, oraz na wartości nowe, wynikające z życia we współczesnym społeczeństwie⁵¹.

Kościół świadomy wyzwań i zagrożeń wiary oczekuje od Rodziny Salezjańskiej włączenia się w nową ewangelizację. Dlatego w okresie posoborowym podjęto wiele wysiłków, aby w duchu swego założyciela, odwołując się do jego systemu prewencyjnego, ewangelizować współczesną młodzież. Dla Jana Bosko nie było ważne to, jaka jest młodzież, ale że Bóg ją kocha. Natomiast cała Rodzina Salezjańska jest po to, aby młodzież dowiedziała się, że Bóg ją kocha. Jeśli więc wychowanie ma przynieść owoce ewangelizacyjne, salezjańska relacja do młodych musi być pozytywna i optymistyczna, bez niepotrzebnych rezerw i stawiania warunków w punkcie wyjścia. Aby tak było, powinna ona oprzeć się na wierze w to, że „Bóg kocha młodzież” i pragnie jej zbawienia. Bez tej wiary wychowawcy salezjańscy popadliby w niebezpieczeństwo myślenia, że młodzieży wystarczy

⁴⁹ R. WEINSCHENK. *Podstawy pedagogiki Księdza Bosko* s. 67.

⁵⁰ J. MARSZAŁEK. *Personalizm i pedagogia prewencyjna ks. Jana Bosko*. Kraków 2010 s. 677-678.

⁵¹ M. CHMIELEWSKI. *System wychowawczy św. Jana Bosko w ewangelizacji młodzieży*. „Seminare” 19:2003 s. 351.

proponować „dobrą” szkołę, pomóc jej ciekawie spędzać czas wolny, a także przeprowadzać do kościoła i uczyć, jak składać ręce do modlitwy. Nie będzie to wtedy ani wychowanie w duchu ks. Bosko, ani ewangelizacja⁵².

Ks. Pascual Chávez Villanueva SDB, przełożony generalny, w Wiązance na 2011 r. zauważa, że podobnie jak ks. Bosko, salezjanie są powołani, aby dodawać młodym ludziom odwagi do bycia apostołami swoich kolegów, do przyjęcia różnych form służby kościelnej i społecznej oraz do zaangażowania się w różne projekty misyjne. Przełożony podkreśla, że aby móc wspierać powołania do apostołskiej posługi, trzeba młodzieży zaproponować intensywniejsze życie duchowe oraz systematyczniejsze towarzyszenie osobiste⁵³.

Od spotkania z młodzieżą na poziomie, na jakim obecnie się znajduje, wychodzi oryginalna propozycja jej ewangelizacji. Uwspółcześiony salezjański program wychowania „dobrych chrześcijan i uczciwych obywateli” przyjął formę Salezjańskiej Duchowości Młodzieżowej⁵⁴. Jest ona sposobem wychowania do świętości, który oferuje każdemu młodemu człowiekowi wzrost w Jezusie i rozwój życia wewnętrznego w kierunku dojrzałej wiary⁵⁵. Elementem napędowym tej przemiany jest porównanie naszego pragnienia i miłości do życia z istnieniem i misterium Chrystusa, w świetle którego chce się nadać nowe znaczenie życiu, zorganizować własną tożsamość, a dzięki temu odnaleźć sens własnej egzystencji⁵⁶.

Salezjańska Duchowość Młodzieżowa jest w głównej mierze duchowością wychowawczą, stawiającą młodych w centrum uwagi. Natomiast wychowawcy wezwani są do tego, aby nie bać się towarzyszyć młodzieży i dzielić z nią jej przeżycia. Można powiedzieć, że jest to droga pogodnej i radosnej świętości, która bezkonfliktowo łączy „podwórko”, „naukę” i poczucie obowiązku. Jest ona duchowością codzienności, przeżywanej z radością i optymizmem dzięki przyjaźni z Chrystusem. Jest ponadto uczestnictwem w życiu wspólnoty kościelnej i zaangażowaniem w służbę dla innych⁵⁷.

⁵² Tamże s. 348-349.

⁵³ P. CHÁVEZ VILLANUEVA. *Przyjdźcie i zobaczcie (J 1,39). Konieczność zapraszania. Wiązanka 2011. Komentarz Przełożonego Generalnego Towarzystwa Salezjańskiego*. Kraków 2011 s. 4.

⁵⁴ M. CHMIELEWSKI. *System wychowawczy św. Jana Bosko* s. 353. Jego założenia zostały zdefiniowane podczas Kapituły Generalnej 23. Zgromadzenia Salezjańskiego, która w 1990 r. zajęła się wychowaniem młodzieży do wiary. Zob. *Educare i giovani alla fede. Compito e sfida per la comunità salesiana oggi*. Tłum. polskie: 23. Kapituła Generalna. Kraków 1990 s. 60-71. Za J. WILK. *W poszukiwaniu wzoru współczesnego wychowawcy*. W: *Współczesny wychowawca* s. 16.

⁵⁵ DYKASTERIUM SALEZJAŃSKIEGO DUSZPASTERSTWA MŁODZIEŻOWEGO. *Salezjańskie Duszpasterstwo Młodzieżowe. Podstawowe punkty odniesienia*. Red. D. Bartocha. Kraków 1999 s. 17.

⁵⁶ SALEZJAŃSKA ORGANIZACJA SPORTOWA. *Animator grupy młodzieżowej*. Red. E. Pleń, Z. Malinowski, T. Wróblewski, Z. Dziubiński. Warszawa 1994 s.170-171.

⁵⁷ A. PASZEK. *Salezjański program wychowania młodzieży do wiary jako propozycja wychowawcza*. „Seminare” 19:2003 s. 367.

Według założeń Salezjańskiej Duchowości Młodzieżowej w wychowaniu do wiary trzeba najpierw pomóc młodym właściwie dowartościować wymiar „codzienności” w ich życiu. Następnie trzeba pokazać źródła prawdziwej „radości i optymizmu” i wskazać na środki niezbędne do trwania w „przyjaźni z Chrystusem”. Na koniec należy rozbudzić w nich „świadomość wspólnoty kościelnej” i wdrążyć w postawę „odpowiedzialnej służby”⁵⁸.

4. CZYNNNA MIŁOŚĆ BLIŹNIEGO W SYSTEMIE PREWENCYJNYM

4.1. REALIZACJA PRZYKAZANIA MIŁOŚCI W POSŁUDZE WYCHOWAWCZEJ ŚW. JANA BOSKO

Czytając o dzieciństwie ks. Bosko, łatwo dostrzec, że przeżycia tego czasu zapadły głęboko w jego pamięci oraz przyczyniły się do ukształtowania postawy wychowawcy kochającego opuszczoną, ubogą i niejednokrotnie osieroconą młodzież⁵⁹. Stracił ojca, gdy miał dwa lata, i stał się pólsierotą⁶⁰, dlatego doskonale rozumiał i potrafił wczuć się w sytuację samotnych i opuszczonych chłopców, którym brakowało rodzicielskiej miłości⁶¹. Starał się być dla nich ojcem, a także wymagał ukształtowania takiej postawy u wszystkich salezjanów, „którzy jako kochający ojcowie” mieli rozmawiać z młodzieżą, w każdej okoliczności służyć jako przewodnicy oraz udzielać rad i upominać z dobrocią⁶². W sposób szczególny zasługuje tu na uwagę jedno z poleceń, z którym św. Jan Bosko zwracał się do swoich współpracowników:

Traktujmy młodzież tak, jak gdybyśmy traktowali samego Jezusa Chrystusa, gdyby ten jako młodzieniec przebywał w zakładzie. Traktujmy ją z miłością, a ona będzie nas kochała. Traktujmy ją z szacunkiem i ona nas uszanuje⁶³.

Pedagogii Jana Bosko nie da się zrozumieć ani zastosować bez miłości, gdyż bez niej system zapobiegawczy staje się samoistnie systemem represyjnym. Filar ten jest bardzo ważny, ponieważ konstytuuje w sposób istotny tożsamość systemu wychowawczego ks. Bosko⁶⁴. Włoskie słowo *amorevolezza*, którego często używał ks. Bosko, bardzo dobrze oddaje sens i znaczenie tej zasady⁶⁵. Oznacza ono

⁵⁸ M. CHMIELEWSKI. *System wychowawczy św. Jana Bosko* s. 353.

⁵⁹ A. PASZEK. Źródła ducha rodzinnego w systemie wychowawczym św. Jana Bosko. „Seminare” 20:2004 s. 390.

⁶⁰ J. BOSKO. *Wspomnienia Oratorium*. Warszawa 2010 s. 11-13.

⁶¹ A. PASZEK. Źródła ducha rodzinnego s. 390.

⁶² C. BISSOLI. *Jan Paweł II o systemie wychowawczym* s. 83.

⁶³ *Memorie Biografiche di San Giovanni Bosco*. T. 14 s. 847; *Memorie Biografiche di San Giovanni Bosco*. T. 3 s. 185. Za S. BUKSA. *Doświadczenie wychowawcze św. Jana Bosko* s. 112.

⁶⁴ J. MARSZAŁEK. *Personalizm i pedagogia prewencyjna* s. 664.

⁶⁵ S. BUKSA. *Doświadczenie wychowawcze św. Jana Bosko* s. 113.

codzienną postawę wychowawcy, która łączy w jedną rzeczywistość miłość ludzką oraz miłość nadprzyrodzoną. Nie jest ona zwykłym uczuciem miłości czy dobroci, lecz zakłada dyspozycyjność, właściwy sposób postępowania oraz zdrowe zasady⁶⁶. Polskie słowo «miłość» czy «dobroć» nie oddaje więc w pełni takiego sensu znaczeniowego, jak jego włoski odpowiednik *amorevolezza*. Wychowawca na wzór Chrystusa musi przyjąć postać sługi wobec wychowanka, w trosce o jego pełne zbawienie⁶⁷.

Spośród wielu pism św. Jana Bosko bardzo dobrze obrazuje tę naczelną zasadę pedagogiczną oraz poszczególne jej elementy list o stanie oratorium, wysłany 10 maja 1884 r. z Rzymu do salezjanów w Turynie. Jest on jakby wychowawczym testamentem świętego, *magna charta* jego pedagogii czy „poematem o miłości wychowawczej” – jak stwierdza L. Cian⁶⁸. W tym liście czytamy m.in., że nie wystarczy wypełnianie przez wychowawcę swojej powinności czy nawet inteligentne, z poświęceniem, staranne wykonywanie powierzonych mu zadań i obowiązków. Potrzebna jest dobroć, dzięki której wychowawca staje się przyjacielem, a przez to tworzy klimat prawdziwej „pedagogicznej obecności”, która jest obecnością twórczą i wyzwalającą. Dobroć zakłada relacje osobowe, przez co wymaga od wychowawcy wejścia w swoistą zażyłość z podopiecznym, stania się dla niego rzeczywistym bratem, ojcem i przyjacielem. Bez tego nie można wzbudzić zaufania koniecznego w posłudze wychowawczej⁶⁹. „Zaufanie – pisze w liście ks. Bosko – jest jakby prądem elektrycznym, pulsującym między młodzieżą a przełożonymi”⁷⁰.

Każdy wychowawca powinien rozumieć i pamiętać, że młodzież potrzebuje zaufania, a odwzajemnia je tylko wtedy, gdy sama doznaje głębokiej i szczerzej miłości oraz gdy odczuwa pragnienie dania jej z siebie wszystkiego. Wtedy wychowanie staje się sztuką, o ile zdoła wykrzesać iskry miłości prowadzącej do dojrzałości afektywnej, potrafiącej przeniknąć serce drugiej osoby, aby osiągnąć optymalną współpracę ze strony wychowawcy⁷¹.

W sposobie nawiązywania przez ks. Bosko kontaktu z młodzieżą zauważyć można jego stałą obecność w miejscach, gdzie ona przebywała. Tradycja salezjańska nazywa tę obecność „asystencją”⁷². Święty nigdy nie ograniczał się jedynie do

⁶⁶ JAN PAWEŁ II. *List Juvenum Patris* p. 11.

⁶⁷ S. BUKSA. *Doświadczenie wychowawcze św. Jana Bosko* s. 112.

⁶⁸ L. CIAN. *Wychowanie w duchu ks. Bosko*. Warszawa 2001 s. 187.

⁶⁹ J. WILK. *W poszukiwaniu wzoru współczesnego wychowawcy* s. 10.

⁷⁰ *Memorie Biografiche di San Giovanni Bosco*. T. 17 s. 107-114. W: *Konstytucje i regulaminy* s. 305.

⁷¹ L. CIAN. *System zapobiegawczy św. Jana Bosko* s. 159.

⁷² „Asystencja – to obecność fizyczna, materialna, realna, a nie jedynie duchowa, myślą psychiczną czy uczuciową wychowawcy. Jest obecnością świadomą, czynną, bystrą, mądrą. Wyklucza roztrzęsanie, roztrągnięcie, bez troskę, nieuwagę, zapomnienie, gapiostwo. Asystencja jest czującą obecnością wychowawczą skierowaną na wychowanka”. J. MARSZAŁEK. *Personalizm i pedagogia prewencyjna* s. 716.

obserwacji bawiących się i biernej obecności, lecz zawsze starał się brać czynny udział we wszystkich grach i zabawach. Wielokrotnie był ich głównym inicjatorem, co dodawało mu charakterystycznego dla niego waloru wychowawcy, który nie boi się wziąć bezpośredniego udziału w zabawach z młodzieżą. Wspólna zabawa, rekreacja i aktywność ruchowa z wychowankami służyły ks. Bosko do nawiązywania bezpośrednich relacji oraz rozmów z każdym chłopcem⁷³. „Rozmowa w takich sytuacjach z Księdzem Bosko liczyła się bardziej niż rekolekcje” – wspomina ks. M. Rua, pierwszy następca św. Jana Bosko⁷⁴.

4.2. MIŁOŚĆ W SALEZJAŃSKIM SYSTEMIE PREWENCYJNYM

Ks. Bosko był ojcem dla swoich wychowanków. Robił dla nich wszystko, nawet stawał się żebrakiem, aby zbierać dla nich ofiary. Gotów był stawić czoła wszelkim przeszkodom i sprostać każdemu trudowi, ażeby tylko zapewnić im pełne wychowanie⁷⁵. Podobnie dzisiaj od animatora salezjańskiego wymaga się wejścia w swobodną zażyłość z młodzieżą i stania się dla niej rzeczywistym bratem, przyjacielem i ojcem⁷⁶.

Miłość w salezjańskim systemie wychowawczym jest przede wszystkim określeniem postawy wychowawczej uwidocznionej w życiu i działalności ks. Bosko. Mowa tu o postawie będącej nie tylko zwykłą miłością ludzką albo wyłącznie miłością nadprzyrodzoną, lecz o podkreśleniu dobroci połączonej z rozumem, ludzką logiką oraz ojcowskim i partnerskim stosunkiem zakładającym całkowitą dyspozycyjność względem młodzieży⁷⁷. Salezjański wychowawca nigdy nie może zapomnieć, że dla niego młodzież nie jest rozrywką ani nawet pracą, z którą jak najszybciej należy się uwinąć. Młodzież jest dla niego misją, jest racją jego bycia, jest drogą jego doświadczenia z Bogiem i uświęcenia⁷⁸.

Wychowanie w salezjańskim ujęciu można porównać do wspinaczki na szczyt góry, gdzie oczekuje wielka nagroda – zbawienie człowieka. Podstawowym elementem wyprawy jest wysiłek i współpraca między uczestnikami. Wychowawca jawi się jako towarzysz podróży, bardziej doświadczony i głębiej przekonany o wartości „nagrody”. Jest on także w większym stopniu odpowiedzialny za całą

⁷³ J. NIEWĘGŁOWSKI. *Sport i rekreacja w systemie prewencyjnym* s. 81-83.

⁷⁴ *Memorie Biografiche di San Giovanni Bosco*. T. 6 s. 468. Za J. NIEWĘGŁOWSKI. *Sport i rekreacja w systemie prewencyjnym* s. 81-83.

⁷⁵ J. WILK. *Miłość wychowawcza tajemnicą skuteczności*. W: *Współczesny wychowawca* s. 127.

⁷⁶ *Tamże*. s. 138.

⁷⁷ M. WIERZBICKI. *Nauczyciel w szkole salezjańskiej* s. 45.

⁷⁸ P. CHÁVEZ VILLANUEVA. *Ksiądz Generał do Rodziny Salezjańskiej w 150. rocznicę założenia Zgromadzenia Salezjańskiego* (Valdocco, 19.12.2009). W: *Dokumenty Rady Generalnej Towarzystwa Salezjańskiego Świętego Jana Bosko*. Nr 407 maj-sierpień 2011 s. 79.

wspinaczkę i wie, że bez jego osobistego zaangażowania, tzn. jego dobroci i obecności wśród wychowanków, wyprawa może się nie udać⁷⁹.

Chodzi o wyjście naprzeciw młodzieży, aby mieć możliwość wysłuchania jej potrzeb. Wymaga to bycia czujnym na jej apele oraz otwartym na poznanie jej świata. Mistrzem w tym względzie był św. Jan Bosko, który nie tylko każdemu szeroko otwierał drzwi swojego oratorium, ale sam wychodził na ulice i place Turynu. Chciał dotrzeć do młodego człowieka i osobiście zaproponować mu nowy styl życia⁸⁰. Zadaniem każdego wychowawcy inspirowanego duchem ks. Bosko jest więc spotkanie młodzieży tam, gdzie ona aktualnie się znajduje, aby bezinteresownie przyjąć ją do salezjańskich środowisk, a następnie uważnie wysłuchać jej pytań i aspiracji. Jest to punkt wyjścia, który poprzedza jakikolwiek inny krok w wychowaniu⁸¹. Ten krok jest niezbędny, aby móc rozbudzić w młodzieży sens Boga, a następnie zaprowadzić ją na szlaki świętości według salezjańskiej duchowości⁸². Młodzież, która czuje, że jest kochana i zachęcana przez dobroć i obecność wychowawcy, podejmie trud, aby osiągnąć cel wspinaczki⁸³.

Dlatego miłość wychowawcza zakłada relacje osobowe będące mechanizmem, za pomocą którego powinien postępować każdy wychowawca. Takie relacje służą rozwojowi osoby, aby przekazywać jej wartości życiowe i kulturowe. Pozwalają one dokonywać zmian postaw u osoby trudnej, korygować zaburzenia osobowości oraz wychodzić naprzeciw problemom relacyjnym⁸⁴. Wychowawca wchodzi w relację, wychodząc od konkretnej sytuacji, w jakiej znajdują się podopieczni⁸⁵.

⁷⁹ R. POMIANOWSKI. *Obecność wychowawcza i przestrzeń jej wypowiedzi dzisiaj*. W: *Współczesny wychowawca* s. 162.

⁸⁰ Do podobnego wyjścia na ulice zachęcał wszystkich katolików papież Franciszek podczas XXVIII Światowych Dni Młodzieży w Rio de Janeiro w 2013 r., gdy wołał: „Chciałbym jednak, by was było słycać w diecezjach, chcę, aby się wychodziło na zewnątrz, żeby Kościół wychodził na ulice, chcę byśmy się bronili przed tym wszystkim, co jest światowością, bezruchem, przed tym, co jest wygodą, klerykalizmem, od tego wszystkiego, co jest zamknięciem w sobie. Parafie, szkoły, instytucje stworzone są po to, aby wychodzić na zewnątrz... jeśli tego nie czynią, stają się czymś w rodzaju organizacji pozarządowej, a Kościół nie może być organizacją pozarządową”. FRANCISZEK. *Przemówienie podczas XXVIII Światowych Dni Młodzieży w Rio de Janeiro (25.07.2013)* <<https://ekai.pl/papiez-chce-zeby-kosciol-szedl-ulicami>> [dostęp: 17.08.2019].

⁸¹ A. PASZEK. *Salezjański program wychowania młodzieży* s. 360.

⁸² P. CHÁVEZ VILLANUEVA. *Książd Generał do Rodziny Salezjańskiej* s. 79.

⁸³ R. POMIANOWSKI. *Obecność wychowawcza* s. 162.

⁸⁴ U. FONTANA. *Relacja, sekretem wszelkiego wychowania*. Warszawa 2002 s. 93-94.

⁸⁵ Wychowanek, który przychodzi do wychowawcy, niezależnie od tego, czy jest zdrowym na umyśle człowiekiem, który chciałby uczyć się w prywatnej szkole, czy może jest trudnym dzieckiem, któremu należy towarzyszyć, gdyż gdzieś zawiódł bądź jest poważnie nieprzystosowany i buntuje się przeciwko każdej interwencji wychowawczej, albo gdy jest narkomanem skłonny wyjść z tunelu czy też jakimś upośledzonym – prezentuje pewną formę postulatu, którego wychowawca nie może zignorować. U. FONTANA. *Relacja, sekretem wszelkiego wychowania* s. 107.

W centrum relacji pomiędzy wychowawcą a wychowankiem nie stoi więc wychowanie, ale sama osoba wychowanka. Zadaniem wychowawcy nie jest bowiem wychowywać, ale pomóc młodemu człowiekowi stać się tym, kim naprawdę jest. Natomiast celem procesu wychowawczego nie jest młody człowiek jako wychowanek, ale jako „dobry chrześcijanin i uczciwy obywatel”. To dwie odmienne rzeczywistości. W takim ujęciu wychowawca nie jest sprzedawcą „produktów i środków” wychowawczych, lecz dostawcą możliwości wzrostu i dojrzewania młodego człowieka. Siła tkwi nie w tym, że potrafi się zabezpieczyć stabilność systemu wychowawczego, ale w tym, że jest się w stanie doprowadzić do przemiany wychowanka i wesprzeć go w rozwoju⁸⁶.

PODSUMOWANIE

Niniejsza praca pokazuje, że wychowanie zgodne z duchem salezjańskiego systemu prewencyjnego jest propozycją konkretnej wizji antropologicznej człowieka, która umożliwi wychowankom odkrywanie własnych możliwości. System ten pomaga młodzieży zrozumieć, jakimi powinni być ludźmi, aby realizować samych siebie jako osoby w pełni wolne i rozumne.

Należy stwierdzić, że chociaż salezjański system prewencyjny posiada wieletnią tradycję, a jego początki sięgają połowy XIX w., to w czasach nam współczesnych pozostaje systemem nadzwyczaj aktualnym i potrzebnym. Ma on określone cele oraz zadania dotyczące wychowania i ewangelizowania. Bazuje również na określonej aksjologii i metodologii wychowania, starając się traktować podmiotowo każdego wychowanka⁸⁷.

Autor nie rości sobie prawa do wyczerpania tematu. Jest to jedynie próba ukazania, czym jest salezjański system prewencyjny. Treści zawarte w niniejszej pracy mogą także stanowić pomoc w duszpasterskiej i wychowawczej pracy ze współczesną młodzieżą. Warto jednak podjąć dalsze badania w tym temacie.

BIBLIOGRAFIA

- BISSOLI C., *Jan Paweł II o systemie wychowawczym księdza Bosko*. Warszawa 2001.
BOSKO J., *Wspomnienia Oratorium*. Warszawa 2010.
BRAIDO P., *Prevenire non reprimere. Il sistema educativo di Don Bosco*. Roma 1999.
BUKSA S., *Doświadczenie wychowawcze św. Jana Bosko w służbie ewangelizacji*. Warszawa 2009.

⁸⁶ M. CHMIELEWSKI. *System wychowawczy św. Jana Bosko* s. 350.

⁸⁷ B. STAŃKOWSKI. *Salezjański system wychowanie młodzieży – możliwe wypaczenia*. „Seminare” 30:2011 s. 187.

- CHÁVEZ VILLANUEVA P., *Ksiądz Generał do Rodziny Salezjańskiej w 150. rocznicę założenia Zgromadzenia Salezjańskiego* (Valdocco, 19.12.2009). W: *Dokumenty Rady Generalnej Towarzystwa Salezjańskiego Świętego Jana Bosko*. Nr 407 maj–sierpień 2011 s. 77-85.
- CHÁVEZ VILLANUEVA P., *Przyjdźcie i zobaczcie (J 1,39). Konieczność zapraszania. Wiązanka 2011. Komentarz Przełożonego Generalnego Towarzystwa Salezjańskiego*. Kraków 2011.
- CHMIELEWSKI M., *System wychowawczy św. Jana Bosko w ewangelizacji młodzieży*. „Seminare” 19:2003 s. 343-355.
- CIAN L., *System zapobiegawczy św. Jana Bosko*. Warszawa 2001.
- CIAN L., *Wychowanie w duchu ks. Bosko*. Warszawa 2001.
- DYKASTERIUM SALEZJAŃSKIEGO DUSZPASTERSTWA MŁODZIEŻOWEGO, *Salezjańskie Duszpasterstwo Młodzieżowe. Podstawowe punkty odniesienia*. Red. D. Bartocha. Kraków 1999.
- Educare i giovani alla fede. Compito e sfida per la comunità salesiana oggi*. Tłum. polskie: 23. Kapituła Generalna. Kraków 1990 s. 60-71.
- FONTANA U., *Relacja, sekretem wszelkiego wychowania*. Warszawa 2002.
- FRANCISZEK, *Przemówienie podczas XXVIII Światowych Dni Młodzieży w Rio de Janeiro* (25.07.2013). <<https://ekai.pl/papiez-chce-zeby-kosciol-szedl-ulicami>> [dostęp: 17.08.2019].
- HANSEMANN G., *Wychowanie religijne*. Warszawa 1988.
- JAN PAWEŁ II, *List Juvenum Patris w setną rocznicę śmierci św. Jana Bosko* (31.01.1988). „L'Osservatore Romano” 9:1988 nr 2 s. 13-15.
- Konstytucje Towarzystwa św. Franciszka Salezego*. W: *Konstytucje i regulaminy Towarzystwa św. Franciszka Salezego*. Łódź 1972 s. 15-158.
- LATO Z., *Wymiar apologetyczny systemu prewencyjnego św. Jana Bosko*. „Roczniki Teologiczne” 45:1998 z. 2 s. 111-126.
- MARSZAŁEK J., *Personalizm i pedagogia prewencyjna ks. Jana Bosko*. Kraków 2010.
- Memorie Biografiche di San Giovanni Bosco*. T. 1-19. Red. G.B. Lemoyne, A. Amadei, E. Ceria. San Benigno Canavese–Torino 1898-1939.
- MISIASZEK K., *System prewencyjny Jana Bosko*. „Seminare” 9:1987-1988 s. 37-65.
- MOŹDŻEŃ S., *Historia wychowania 1795-1918*. Sandomierz 2006.
- NIEWĘGŁOWSKI J., *Sport i rekreacja w systemie prewencyjnym św. Jana Bosko*. „Cywilizacja” 2009 nr 29 s. 77-85.
- PASZEK A., *Salezjański program wychowania młodzieży do wiary jako propozycja wychowawcza*. „Seminare” 19:2003 s. 357-368.
- PASZEK A., *Wybrane elementy systemu wychowawczego św. Jana Bosko*. „Cywilizacja” 2003 nr 7 s. 210-221.
- PASZEK A., *Źródła ducha rodzinnego w systemie wychowawczym św. Jana Bosko*. „Seminare” 20:2004 s. 387-397.
- Peregrynacja relikwii św. Jana Bosko w Inspektoriatkach polskich*. Łą 2013.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych. Biblia Tysiąclecia*. Poznań 2008.
- POMIANOWSKI R., *Obecność wychowawcza i przestrzenie jej wypowiedzi dzisiaj*. W: *Współczesny wychowawca w stylu księdza Bosko*. Red. J. Wilk. Lublin 1998 s. 145-165.

- SALEZJAŃSKA ORGANIZACJA SPORTOWA, *Animator grupy młodzieżowej*. Red. E. Pleń, Z. Malinowski, T. Wróblewski, Z. Dziubiński. Warszawa 1994.
- SKOROWSKI H., *Rozumność wychowawcy wobec wyzwań współczesności*. W: *Współczesny wychowawca w stylu księdza Bosko*. Red. J. Wilk. Lublin 1998 s. 83-103.
- STAŃKOWSKI B., *Salezjański system wychowanie młodzieży – możliwe wypaczenia*. „Seminare” 30:2011 s. 187-194.
- TOMKIEWICZ A., KULIK A., *Samowychowanie młodzieży w oratoriach prowadzonych w systemie wychowawczym św. Jana Bosko w świetle badań empirycznych*. „Roczniki Teologiczne” 45:1998 z. 6 s. 131-156.
- WEINSCHENK R., *Podstawy pedagogiki Księdza Bosko*. Warszawa 2000.
- WIERZBICKI M., *Nauczyciel w szkole salezjańskiej*. Warszawa 2011.
- WILK J., *Miłość wychowawcza tajemnicą skuteczności*. W: *Współczesny wychowawca w stylu księdza Bosko*. Red. J. Wilk. Lublin 1998 s. 123-143.
- WITEK S., *Chrześcijańska wizja moralności*. Poznań 1982.
- Z Księdzem Bosko Ojcem i Nauczycielem Młodzieży – po stu latach*. Red. M. Dziubiński. Kraków 1998.

Streszczenie. Wychowanie zgodne z duchem salezjańskiego systemu prewencyjnego jest propozycją konkretnej wizji antropologicznej człowieka, która umożliwi wychowankom odkrywanie własnych możliwości. System ten, oparty na trzech filarach: rozumie, religii i miłości, pomaga młodym zrozumieć, jakimi powinni być ludźmi, aby realizować samych siebie jako osoby w pełni wolne i rozumne. Mając na uwadze powstające obecnie szkody w dziedzinie wychowania i kształcenia młodego pokolenia, system wychowania ks. Bosko pozostaje nadzwyczaj aktualny i potrzebny.

Słowa kluczowe: system prewencyjny, św. Jan Bosko, wychowanie, młodzież, salezianie, ewangelizacja, rozum, religia, miłość, oratorium.